EUROPEAN ROMA MEDIA NETWORK

SPECIAL EDITION 02 · ROMANI · GURBETI

ISTORIJA · IDENTITETI · AUTORITETI

KO ODLUČINDA SO SI ČAČIPE?

Romani čhib, identiteti, autoriteti thaj odgovornost

Romani · Gurbeti

AUTORI THAJ ISTRAŽIVAČI

Antonije Alijević

IZDAVAČ

ROMA VOICE · European Roma Media Network

DATUM PRIPREME

10. oktobar 2026.

Anglunipe

Phrala thaj phenja, adžives na vakerav soske kamav me te odlučinav ko si Rom. Vakerav soske man si jekh bari briga thaj jekh pučibe: ka li amare čhave thaj amare unukura te haljoven e čhib amare puranengiri, te džanen so amare purane doživinde, thaj te aven slobodna korkore te odlučinen pala pengoro identiteti? Me dikhav kaj maškar e Roma ando Balkani thaj ande Evropa si phareske razgovorura pala amari čhib, amare običajura, vera thaj romanipe. Adava si so me dikhav, thaj razlog sostar kamav te istražisarav. Ali adava naj statističko dokaz kaj sa e Roma nakhen kroz isto. Soske akava govor na počninel jekha dosasa. Počninel jekhe pučibnasa. Ko odlučinda so si čačipe pala amaro narodo? Si li adava o manuš savo vakerel pala amende pe televizija, političko predstavniko, versko učitelji, državna institucija, vaj neko savo pročitinđa jekh lil? Ni jekh lendar našti korkoro te odlučinel pala amaro identiteti. Ande akava govor razlikuisarav trin stvarura: dokumentirime činjenice, muro korkorutno doživipe thaj pučiba pe save akana naj amen odgovori. Kana phenav „e istraživanja sikaven“, ka dav o izvori. Kana phenav „man briga“, vakerav pala miro mišljenje. Kana pučav „si li pritisak“, adava na značil kaj o pritisak si već dokazime. Na mangav e Romendar te birinen maškar pengiri vera thaj pengoro narodo. Na mangav ni kaj sa te vakeren isto dijalekti vaj te arakhen isto običajura. Mangav kaj amari čhib, amari kultura thaj amari istorija te aven len budućnost. Thaj mangav kaj okola save odlučinen pala javne politike te den odgovori pe pučiba save šaj te proverisaras.

A.1 · O čhavo na birinel kaj thaj sar ka bijandol

O manuš bijandol ande jekh familija, maškar jekh čhib thaj jekh društvo save vov na birinda. Jekh čhavo barol kaj khere šunel romani čhib. Aver čhavo šunel romanes samo kana vakerel leskiri phuri dej. O trito čhavo šaj nikana te na sikljol romanes. Ni jekh akale čhavendar naj maj tikno vaj maj bilačho manuš soske sikljilo vaj na sikljilo jekh čhib. dar, ladž thaj ćutibe. Kana o čhavo ladžal ande škola te phenel kaj si Rom, amen trubul te pučas: so dogodisajlo ande leskoro trujalipe? Na šaj sigate te dosarisaras e daden thaj e dajan, e vera vaj e čhaves. Trubul te dikhas so o čhavo doživisarda, sar e škola postupinel, so e familija birinda thaj save si e uslovura maškar save vov dživel. E Konvencija Ujedinjene Nacijengiri pala e čhavengere hakaja, ando člano 30, priznavinel o hakaj e čhavesko savo pripadinel jekhe manjinaće, te

dživel pe piri kultura thaj te upotrebil piri čhib. Adava naj naredba e čhaveske sar te dživel. Adava si zaštita leskere hakajeski. [1] Te o čhavo naj les prilika te šunel romanes, te sikljol romanes vaj te vakerel piri čhib anglal aver manuša bi ponižavanja, leskiri sloboda te birinel postanil maj tikni. Soske o pučibe sar te arakhas amari čhib naj samo privatno pučibe. Adava si vi pučibe pala škola, pala kultura thaj pala manušikano dostojanstvo. Me kamav kaj e dada thaj e daja šaj te sikaven pire čhaven piri čhib bi darako, thaj kaj e čhave šaj te pučen so kamen bi kaznako. Te poštuisaras amare puranen na značil kaj na trubul te razmišljisaras. Thaj te razmišljisaras slobodno na značil kaj trubul te mukhas amaro poreklo.

PROVERI IZVORE · DIREKTNI LINKOVI

[1] UNICEF · Konvencija o pravima deteta, član 30 ↗

A.2 · Kana amari čhib polokes džal avri andar o kher

Jekh čhib na našal pe jekh rat. Šaj polokes te našavel piro than: prvo ande škola, palem maškar e terne save družinen pe, thaj pala adava vi ande familija. Ali na šaj te phenas kaj adava ande sa e thana isto dogodil pe. Trubul te istražisaras ande sako than: ko vakerel romanes, kaj vakerel, sar često vakerel thaj ande savi generacija. Varekana e dada thaj e daja birinen e čhib savasa vakerel o većinsko narodo, soske paćan kaj lengoro čhavo maj lokhes ka završinel e škola vaj ka arakhel buti. Akaja odluka šaj te avel andar e briga pala o čhavo, a na andar e mržnja pala piro poreklo. Aver familije uspešno sikaven pire čhaven duj vaj maj but čhibja. Soske o rešenje naj te osudisaras e familijen, numa te keras uslovura kaj e čhave šaj te sikljon duj čhibja. O Saveto Evropaće kerda jekh kurikularno okvir pala romani čhib, sa nivojenca sikljovibnaske thaj materijalenca save si prilagodime e čhavenge ande različite berša thaj različito džanibe. Si vi materijalura pe srpsko čhib. Adava si konkretno dokaz kaj e obrazovne alatija već postojin. [2] O čačo pučibe si: kobor škola thaj lokalne zajednice upotrebin akala materijalura? Kobor sikavne si spremime te sikaven romani čhib? Kobor čhave šaj te džan pe časura? Kobor familije džanen kaj akala materijalura postojin? Pe akala pučiba na šaj te das jekh opšto broj pala sa Evropa. Me na kamav kaj amari romani čhib te ačhel samo jekh šukar laf ande govora e političarengere. Kamav kaj amari čhib te dživel ande amaro sakodnevno vakeribe, ande amare gilja, ando sikljovibe, ande tehnologija thaj ande amaro sakodnevno džuvdipe.

PROVERI IZVORE · DIREKTNI LINKOVI

[2] Savet Evrope · Romani language in education ↗

B.1 · Ko kerel e slika pala e Roma?

Si duj različite stvarura: sar aver manuša predstavljinen amen, thaj sar amen korkore vakeras pala amende. E medijengere stereotipura šaj te sikaven amaro baro thaj različito narodo maškar samo nesave slike save stalno ponavljinen. Ali vi amen trubul te pazisaras te na keras stereotipura pala e Roma save si vernikura, save naj religiozna, save si sikade, čore vaj save na vakeren romanes. E Evropsko komisija phenel kaj ande Evropa dživen približno 10 dži 12 milionura Roma thaj manuša andar srodne grupe save si uključime ande evropske politike. Isto dokumenti sikavel kaj akala zajednice si različite. Akaja procena naj popis sakone manušesko, niti sikavel kobor manuša vakeren romanes. [3] phenel jekhe Romeske kaj naj čačo Rom samo soske averčhane paćal, dživel vaj vakerel. Kana neko phenel nešto pala e Roma, amen pučas: pala savi država vakerel? Pala savo vreme? Pala savi grupa? Pe savo istraživanje oslonil pe? Te neko phenel „e Roma adžives više na kamen piri čhib“, adava naj dokaz te naj les jasno sikado uzorako thaj način sar kerdo si o istraživanje. Soske si važno kaj e romane medije na aven samo glaso okolen save već si autoritetura. Trubul te phutren o than e istraživačenge, sikavnengo, dadengo thaj dajengo, ternengo, vernikengo, kritičarengo thaj manušengo save si len aver iskustvura.

PROVERI IZVORE · DIREKTNI LINKOVI

[3] Evropska komisija · Roma equality, inclusion and participation ↗

B.2 · Diskriminacija sar pritisak pe amaro identiteti

Kana jekh čhavo doživinel kaj aver manuša asan lestar zbog leskoro poreklo, šaj te počninel te garavel jekh kotor korkorestar. Ali sako posebno slučajo trubul te haljovas ande leskere okolnostura. Na značil kaj sako korišćenje većinske čhibjako avel andar diskriminacija. Varekana si adava praktično biribe, a varekana rezultati but faktorenđe. E FRA ande piro istraživanje pala e Roma andar 2021. berš uključisarda maj but andar 8.400 ispitanikura ande deš evropske države. E rezultatija sikaven ozbiljne prepreke ando sikljovibe, ando arakhibe bućako thaj ando pristup e hakajenge. Prema objavime rezultatija, 25 procentura ispitanikura prijavisarde kaj doživinde diskriminacija ande određene delura sakodnevnog džuvdipasko ando prethodno berš. Akava broj odnosil pe pe države save si istražime thaj pe jasno određene okolnostura, a na pe sa e Roma ande Evropa. [4] E FRA objavisarda vi maj nevo istraživanje andar 2024. berš, predstavljime 2025. beršeste, savo uključinel dešutrin evropske države. Adava omogućinel te pratinas nesave pokazateljura, ali naj zamena pala posebno istraživanje sar e romani čhib prenosil pe maškar e generacije. [5] O pučibe e državengo si jasno: o čhavo savo doživinda diskriminacija, dobil li zaštita, lačho sikljovibe thaj than pala piro identiteti? Te o društvo mangela integracija, trubul te del jednakost. Integracija našti te značil kaj o manuš trubul te mukhel piro poreklo. Me kamav te vakeras pala odgovornost bi te izmišljisaras jekhe garade krivces. E dokumentirime diskriminacija si korkori pe peste ozbiljno problemi thaj zaslužinel konkretno odgovori.

PROVERI IZVORE · DIREKTNI LINKOVI

[4] FRA · Roma Survey 2021 ↗

[5] FRA · Roma Survey 2024 / 2025 ↗

B.3 · Vera: sloboda te paćas thaj granica e pritiskaski

E Roma pripadinen različite verenge, a nesave na pripadinen ni jekhaće. Adava si činjenica amare različite društvenog džuvdipastar. Naj jekh vera savi odlučinel si li neko Rom. O manuš si les hakaj te prihvatinel jekh vera, te promenil la vaj te na praktikuil la. Si les hakaj vi te pučel pala e običajura thaj te razmišljinel si li von lače. Ali te neko phenel kaj o manuš trubul te ladžal pire romane poreklestar, te mrzil piro narodo vaj te mukhel piri čhib te bi pripadisarda jekhaće zajednicaće, adaja poruka trubul precizno te dokumentisaras thaj javno te ispituisaras. Na šaj pe fundi jekhe videosko vaj jekha izjavako te phenas kaj sa jekh religija kerel kampanja protiv e Romengo. Trubul te džanas ko vakerda, kana, kaske, ande savo konteksti, thaj si li adava zvanično stav vaj peskoro tumačibe. E manušeske pala savo vakeras trubul te das mogućnost te del odgovori. E Konvencija pala e čhavengere hakaja, ando člano 30, istovremeno arakhel e čhaveskoro hakaj pe piri kultura, piri čhib thaj piri vera. Akala hakaja naj predstavljime sar dušmanura jekh avereske. [1] autoritetes isto pučibe: Poštuis li o hakaj e Romengo te arakhen piri čhib thaj piro dostojanstvo, čak vi kana na slažis pe nesave običajenca?

PROVERI IZVORE · DIREKTNI LINKOVI

[1] UNICEF · Konvencija o pravima deteta, član 30 ↗

B.4 · Kana o običaji thaj o identiteti naj isto

Jekh andar maj opasne greške ande amare razgovorura si kana e kritika jekhe običajeskiri pretvorisaras ando napadi pe sa amaro narodo. Nesave običajura šaj te aven predmet opravdane etičke vaj verske kritike. Ali adava na del nikaske hakaj te phenel kaj e Roma sar manuša si maj tikne vrednosti. Thaj obrnuto, te arakhas amari romani kultura na značil kaj trubul te branisaras sako običaji samo soske si purano. E kultura dživel, menjinel pe thaj pučel pala peste. Lakiri zor naj ande adava te zabranil saki promena, numa te del e manušenge mogućnost te džanen piro nasleđe thaj slobodno te odlučinen. Zamislisaren duj familije: jekh familija arakhel jekh tradicionalno prazniko, a aver familija na praktikuil les zbog piri vera. Lengoro biribe korkoro pe peste naj dokaz kaj jekh familija kamel, a aver mrzil o romano narodo. Ali te neko andar lende pretinel avera familijaće, ponižavil la vaj osporil lakoro poreklo, onda o

problemi naj više različito običaji, numa o odnos pala manušikano dostojanstvo. Soske ando javno vakeribe trubul precizno te razlikuisaras: običaji, čhib, etničko pripadnost, versko paćavibe thaj političko mišljenje. Kana sa akala stvarura čhivas ande jekh etiketa, maj lokhes šaj te manipulisaras e manušenca. Me kamav kaj sako čhavo te džanel kaj šaj te avel Rom bi obavezako te ponavljinel sa so keras amare purane generacije. Thaj kaj šaj te avel vernik bi obavezako te poričinel piro poreklo.

PROVERI IZVORE · DIREKTNI LINKOVI

[1] UNICEF · Konvencija o pravima deteta, član 30 ↗

C.1 · Politika thaj pučibe pala odgovornost

E Evropska unija si la strateško okvir pala jednakost, uključivanje thaj učestvovanje e Romengo andar 2020. dži 2030. berš. Leskere ciljura uključinen borba protiv diskriminacija, sikljovibe, bući, sastipe, bešipe thaj političko učestvovanje. Kaj postoil akavo dokumenti značil kaj e institucije formalno priznavinen o problemi. Ali na značil kaj saki mera si uspešno sprovedime. [3, 6] Soske o pučibe „so kerel Evropa?“ trubul te avel preciznije. Savi država? Savo programi? Savo budžeti? Savi škola? Savo pokazatelji? Savo roko? Ko si odgovorno thaj kaj si javno izveštajo? E Evropsko komisija objavinel procene nacionalne romane strategije thaj izveštajura pala lengoro sprovođenje. Adala si polazne tačke kaj šaj te proverisaras e javne obećanja. [7] Na trubul te phenas kaj e evropske institucije na keren ništa. Ali na trubul ni te prihvatisaras kaj samo postojanje jekha strategijako sikavel uspeh. Maškar o obećanje thaj o promena ando džuvdipe jekhe čhavesko si o sprovođenje. Soske me predložinav kaj ROMA VOICE pala saki država savi istražinel te postavil ista pučiba: Si li programi pala sikljovibe romane čhibjako? Kobor čhave učestvuinen? Kobor sikavne keren buti? Sar meril pe o uspeh? So phenen e dada, e daja thaj e učenikura? Bi akala proverako naj ozbiljno javno odgovornost.

PROVERI IZVORE · DIREKTNI LINKOVI

- [3] Evropska komisija · Roma equality, inclusion and participation ↗
- [6] Evropska komisija · EU Roma strategic framework 2020–2030 ↗
- [7] Evropska komisija · National Roma strategic frameworks ↗

C.2 · So značil kana amari čhib si ande strategija, ali naj ande učionica?

Jekh institucionalno dokumenti šaj te avel pisime šukare lafenca. Ali o dad vaj e daj našti te upišinel pire čhaves ande jekh rečenica andar e strategija. Trubul sikavno, rasporedi, školsko lil, than thaj čači mogućnost kaj o čhavo te sikljol. Adava naj dokaz kaj saki država vaj škola uspešno sikavel romani čhib. Baš o razliko maškar o materijali savo postoil thaj leskoro čačo korišćenje si predmet amare istraživibnasko. [2] E pučiba si konkretna. Sikavel pe li romani čhib ande lokalno škola sar predmet vaj dodatna nastava? Dobinen li e familije obaveštenja? Si li e sikavnen materijalura? Si li podrška pala različite romane dijalektura? Osećinen li e čhave kaj si dobrodošle vaj kaj si odvojime zbog pire čhibjako? Kana šunas kaj „pala e Roma izdvojime si love“, na trubul sigate te zaključisaras kaj e love čordine si vaj kaj pravilno iskoristime si. Trubul te dikhas e javne ugovorura, budžetura, izveštajura, rezultatija thaj nezavisne revizije. Amaro ciljo naj senzacija. O ciljo si jednostavno: kaj o čhavo te avel les maj but mogućnostura numa leskere dada thaj daja, a te na trubul zbog adava te mukhel piri čhib.

PROVERI IZVORE · DIREKTNI LINKOVI

- [2] Savet Evrope · Romani language in education ↗
- [7] Evropska komisija · National Roma strategic frameworks ↗

C.3 · Ko vakerel ando anav e Romengo?

Kana pe jekh konferencija avel jekh predstavniko e Romengo, važno si te pučas kas vov predstavljinel. Birinda les e zajednica? Imenovisarda les jekh institucija? Vaj predstavljinel jekh organizacija savi si la određeno članstvo? Adala si različite osnovura pala legitimnost. Ni jekh manuš, pa ni o uredniko ROMA VOICE, našti te vakerel ando anav sa e Romengo. Amaro narodo džival ande različite države, vakerel različite čhibja thaj si les različite političke thaj verske stavura. Soske e predstavnikoskiri odgovornost naj samo te vakerel. Trubul te objasnil so obećisarda, save rezultatija postiginda thaj kaj e manuša šaj te proverinen e dokumentura. Te jekh organizacija dobisarda love, e javnost si la hakaj te pučel pala e ciljura thaj rezultatija projektoske, ande granice važećih pravilengo pala transparentnost. Istovremeno na trubul bi dokazengo sakone aktivistes te proglasisaras prevaranteske. Si manuša save keren phari buti tikne sredstvenca. Pravedno kritika razlikuil lačhi buti andar bilačhi buti pe fundi dokazengo, a na pe fundi glasurengo. Me kamav jekh javnost ande savi o romani predstavniko naj nedodirljivo, ali naj ni unapred osudime. E pučiba trubul te aven phutarde, e dokumentura proverljive, thaj o odgovori dostupno e publikaće.

PROVERI IZVORE · DIREKTNI LINKOVI

[7] Evropska komisija · National Roma strategic frameworks ↗

D.1 · Medije, algoritmura thaj e slika pala amende

Pe društvene mreže jekh rečenica šaj te resel dži hiljade manuša ande nesave satija. Adava si bari mogućnost pala romani čhib, muzika thaj istorija. Ali adava si vi than kaj pogrešno informacija šaj te širil pe maj sig numa lakoro ispravljanje. Kana dikhas jekh snimko ande savo neko navodno vređinel romani identiteti, trubul te proverisaras o datumi, sasto o govor, originalno izvori thaj ko si o manuš savo vakerel. Jekh tikno isečak šaj te garavel o konteksti. Ali o konteksti našti te avel izgovori kaj čači uvreda te ignorisaras. ROMA VOICE trubul te usvojil jasno pravilo: na objavisaras optužba bi mogućnostako te proverisaras la; jasno razlikuisaras komentari andar činjenica; mangasas odgovori avera stranatar; ispravisaras e greške javno thaj bi garavibnasko. Posebno trubul te arakhas e čhaven thaj e manušen save zbog javno svedočenje šaj te doživinen posledice. O pristanko pala snimanje, privatnost thaj pažljivo predstavljanje naj prepreke novinarstvoće. Von si kotor odgovorne bućako. o odgovori e manušesko savasa vakeras.

PROVERI IZVORE · DIREKTNI LINKOVI

[4] FRA · Roma Survey 2021 ↗

D.2 · Sar počninel e manipulacija?

E manipulacija na trubul uvek te počninel jekha phutarda hovavibnasa. Varekana počninel jekha opaš čačimasa: lel pe jekh čačo događaji, ikalel pe leskoro konteksti thaj dodavel pe zaključko savo na avel andar e dokazura. Jekh primeri: te jekh dad vaj daj phenel kaj lengoro čhavo na sikljol romanes, adava si važno svedočenje. Ali andar jekh svedočenje našti te zaključisaras kaj sa e romane dada thaj daja odbacinena piri čhib. Pala adaja tvrdnja trubul reprezentativne istraživanja. Dujto primeri: te postoil jekh evropsko programi pala e Roma, adava sikavel kaj o programi postoil. Na sikavel kaj e love resle dži sako čhavo. Ali na sikavel ni kaj e love zloupotrebime si. Pala duj zaključkura trubul dodatne podatkura. Trito primeri: te jekh versko govorniko kritikuil nesavo običaji, adava naj automatski dokaz kaj sa leskiri verska zajednica pozivil e Romen te mukhen piro identiteti. Trubul te razlikuisaras jekhe manušes, jekh organizacija, jekh učenje thaj e čače posledice. Soske neka amari maj zorali rečenica te avel: „Sikav mange o izvori.“ Thaj e dujto: „Sikav mange vi so akava izvori našti te dokazil.“ Kaj o dokaz savo preuveličisaras više na službinel e čačimaće.

PROVERI IZVORE · DIREKTNI LINKOVI

[3] Evropska komisija · Roma equality, inclusion and participation ↗

[4] FRA · Roma Survey 2021 ↗

E.1 · So Evropa čačes priznavinel?

E Evropsko komisija opisuil e Romen sar maj bari etnička manjina ande Evropa thaj priznavinel kaj još postoina trajne prepreke pala jednakost. Lakiri strategija dži 2030. berš uključinel jednakost, uključivanje thaj učestvovanje. [3] O Saveto Evropaće ando 2026. berš usvojisarda nevi strategija pala e Roma thaj putujuće zajednice andar 2026. dži 2030. berš. Maškar e prioritetura si borba protiv predrasude, jačanje barikanipasko pala identiteti, jednaka hakaja thaj maj baro učestvovanje ando javno džuvdipe. [8] Adala si važne dokumentura. Ali naj razlog kaj te ačhas te pučas. Naprotiv, von den amen konkretne standardura pe save šaj te procenisaras e buti e institucijengiri. Kana jekh institucija vakerel pala barikanipe ando romani identiteti, pučas sar adava dikhavel pe ande škole, kulturne centrura thaj javne medije. Kana vakerel pala učestvovanje, pučas ko učestvuisarda ando donošenje odluka. Kana vakerel pala jednakost, pučas save prepreke si tiknime. Amari kritika trubul te avel precizno: te priznavisaras so postoil, te proverisaras so sprovedime si thaj javno te sikavas e praznine pala save si amen dokazura.

PROVERI IZVORE · DIREKTNI LINKOVI

[3] Evropska komisija · Roma equality, inclusion and participation ↗

[8] Savet Evrope · Roma and Traveller Inclusion Strategy 2026–2030 ↗

E.2 · So akana na džanas?

Si jekh pučibe savo si pala akava govor maj važno: Kobor e romani čhib prenosil pe maškar e generacije ande pojedine dizja thaj države ando Balkani thaj ande Evropa? Pe fundi izvorengo save upotrebisarde si ande akaja publikacija, našti te das jekh pouzdano procenti pala sa e Roma. Bi dodatno terensko istraživanje na džanas ni kobor promene ando korišćenje romane čhibjako aven zbog školskog sistema, migracija, mešovite familije, ekonomske okolnostura, društveno stigmatizacija, versko uticaj vaj slobodne odluke e familijengere. lokalne obrazovne programengo. O istraživanje trubul te del e manušenge mogućnost te phenen vi adava so na slažil pe amare početne pretpostavkasa. Te neko phenel kaj postoil organizirime kampanja pala brisanje romane identitetesko, trubul te mangasas dokumentura, izjave, institucionalne odluke thaj proverljive obrasce delovanja. Samo amari briga, makar kobor vi čači te avel, naj dosta dokaz pala adaja optužba. Pošteno te phenas „akana na džanas“ naj slabost. Adava si e granica maškar o istraživanje thaj e propaganda.

PROVERI IZVORE · DIREKTNI LINKOVI

[2] Savet Evrope · Romani language in education ↗

[4] FRA · Roma Survey 2021 ↗

[5] FRA · Roma Survey 2024 / 2025 ↗

ZAKLJUČKO · KO ODLUČINDA SO SI ČAČIPE?

Phrala thaj phenja, avilam dži o agor akale istraživibnasko. Vakerđam pala familija, čhib, istorija, vera, politika, sikljovibe thaj medije. Kroz sa akala teme stalno vraćisajlo jekh pučibe: ko odlučinda so si čačipe? O čhavo na birinel e familija ande savi bijandol, e čhib savi prvo šunel, niti e paramiča save e bare manuša phenena leske. Kasnije e škola sikavel les istorija, e verske autoritetura vakeren leske pala paćavibe, e političarura pala budućnost, a e medije sakone dives birinen save informacije ka sikaven leske. Ali kana o čhavo barol, si les hakaj te pučel: pe savo fundi tumen adava tvrdin? Ni jekh političari na postanil bi greškako samo soske birime si. Ni jekh versko autoriteti na postanil bi greškako samo soske e manuša poštuisaren les. Ni jekh istoričari našti te zamenil e dokazura pire ugledosa. Thaj ni jekh novinari na zaslužinel poverenje samo soske si les publika. Adava važil vi pala mande. Kana vakeras pala istorija, mangasas dokumentura thaj pouzdane izvorura. Kana vakeras pala nauka, mangasas istraživanja save šaj te proverisaras. Kana vakeras pala vera, poštuisaras e manušengoro hakaj pe pengoro paćavibe, ali

na trubul saki verska tvrdnja te prihvatisaras sar istorijsko dokaz. Kana vakeras pala manušikane hakaja, poštuisaras o dostojanstvo sakone manušesko. Pala amende e Roma adava značil kaj na trubul sa te vakeras isto dijalekti, te pripadinas isto veraće niti te glasosaras pala isto političko stranka, te bi poštuisardam jekh averes. Na trubul te izmišljisaras amari prošlost te bi avilam dostojanstvo. Na trubul te ćutisaras pala amare problemura te bi sikavdam zajedništvo. Thaj na trubul te das amari sposobnost te razmišljisaras ande vasta ni jekhe autoriteteske. Me na mangav tumendar te paćan mange. Na mangav te prihvatisaren sako miro zaključko. Mangav te pučen, te proverisaren e izvorura thaj te aven spremna te promenisaren tumaro mišljenje kana pojavinen pe maj lače dokazura. Kana neko phenel tumenge kaj nešto si čačipe, pučen: sar adava džanas? Kana neko phenel tumenge e istorija amare narodoskiri, pučen: kaj si o dokumenti? Kana neko obećinel tumenge maj lačhi budućnost, pučen: so čačes kerdo si? Thaj kana na slažisaren tumen jekhe manušesa, vakeren pala leskere argumentura, a na pala leskoro dostojanstvo. E sloboda na počninel kana sa prihvatin isto odgovori. E sloboda počninel kana o manuš šaj te pučel bi darako. Soske pe agor mukhav tumen isto pučibnasa savasa počnisardam: KO ODLUČINDA SO SI ČAČIPE? Na prihvatisaren o odgovori samo zbog autoritetesko e manušesko savo vakerel. Mangasen e razlogura, proverisaren e dokazura thaj razmišljisaren tumare šeresa. Nais tumenge.

E izvorura thaj e mapa e dokazengiri

[1] E Konvencija Ujedinjene Nacijengiri pala e čhavengere hakaja, člano 30: arakhel o hakaj e čhavesko andar manjina pe piri čhib, kultura thaj vera. Na meril kobor Roma vakeren romanes.

[2] O Saveto Evropaće, Romani language in education: postoina kurikularno okvir thaj nastavne materijalura. Na sikavel kaj von upotrebin pe ande saki škola.

[3] E Evropsko komisija, Roma equality, inclusion and participation: strategija, ciljura thaj približna procena e populacijako. Naj jedinstveno popis pala korišćenje romane čhibjako.

[4] FRA, Roma Survey 2021: dokumentuil e iskustvura ispitanikurengo ande deš države, uključujući diskriminacija thaj sikljovibe. Na sikavel organizirime mukhibe romane čhibjako.

[5] FRA, Roma Survey 2024 / izveštajo 2025: maj neve podatkura pala dešutrin države, pala hakaja thaj uslovura džuvdipaske. Naj istraživanje romane čhibjako pala sa Evropa.

[6] E Evropsko komisija, COM(2020)620: političke ciljura dži 2030. berš. Von korkore naj dokaz kaj uspešno sprovedime si.

[7] E Evropsko komisija, izveštajura pala nacionalne romane strategije: polazno than pala proveravanje državne politike.

[8] O Saveto Evropaće, Strategija pala e Roma thaj putujuće zajednice 2026–2030: ciljura pala jednakost, dostojanstvo thaj učestvovanje. Na del zaključko pala sako lokalno programi.

REDAKCIJSKO PRAVILO: Izjave pala konkretne verske vaj političke akterura te objavinen pe tek kana si dokumentura, konteksti thaj hakaj avera stranako te del odgovori.

E izvorura thaj direktne adrese

[1] UNICEF – Convention on the Rights of the Child, Article 30:

https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text

[2] Council of Europe – Romani language in education:

https://www.coe.int/en/web/education/romani

[3] European Commission – Roma equality, inclusion and participation:

https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combatting-discrimination/roma-eu/roma-

equality-inclusion-and-participation-eu_en

[4] FRA – Roma Survey 2021, main results:

https://fra.europa.eu/mt/publication/2022/roma-survey-findings

[5] FRA – Roma Survey 2024 and 2025 report:

https://fra.europa.eu/en/themes/roma

[6] European Commission – EU Roma strategic framework 2020–2030:

https://commission.europa.eu/publications/new-eu-roma-strategic-framework-equality-inclusion-and-participation-full-package_en

[7] European Commission – National Roma strategic frameworks, implementation reports:

https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combatting-discrimination/roma-eu/roma-

equality-inclusion-and-participation-eu/national-roma-strategic-frameworks-commission-assessment-and-implementation-reports_en

[8] Council of Europe – Roma and Traveller Inclusion Strategy 2026–2030:

https://edoc.coe.int/en/roma-and-travellers/12524-council-of-europe-strategy-for-roma-and-traveller-inclusion-2026-2030.html

Uredničko napomena

Akaja publikacija razlikuil e autoroskoro zapažanje, proverime javne dokumentura thaj pučiba pala save trubul nevo istraživanje. Na tvrdinel kaj dokazime si postojanje jekhe zajedničko planosko pala ukidanje romane identitetesko. Svaka buduća optužba protiv jekhe manušesko vaj organizacijako trubul posebno proveravanje thaj hakaj pe odgovori.

Priprema: 10. oktobro 2026. O datumi čače javne objavako trubul te upišinel pe kana e publikacija ka avel pe internet.

© 2026 Antonije Alijević · ROMA VOICE · European Roma Media Network · SPECIAL EDITION 02. Sa e hakaja rezervirime.

SO SIKLJILAM THAJ SO ŠAJ MAJ DUR TE RODAS?

Pe agor amare govoresko vraćisaras amen ko pučibe savo vodisarda amen kroz e familija, čhib, istorija, vera, politika, sikljovibe thaj medije: ko odlučinel so si čačipe thaj sar proverisaras adava so phenen amenge?

1. KO ODLUČINEL SO SI ČAČIPE?

Ni jekh političari, versko autoriteti, istoričari vaj novinari našti korkoro te odlučinel so si čačipe. Pučas: ko phenel

adava, pe savi osnova, thaj kaj si o dokaz?

2. SO SIKLJILAM?

Amare mišljenja oblikuinen e familija, škola, verske zajednice, politika thaj medije. E paramiča savi nasledisardam šaj te avel važno, ali naj korkori pe peste dokaz. O autoriteti na zamenil e proverljive činjenice. Amaro romanipe na pripadinel ni jekhe predstavnikeske: različite čhibja, paćaviba thaj iskustvura na len nikaske o hakaj te avel Rom.

3. SO ŠAJ TE DAS AVERENGE?

Šaj te das averenge o hakaj te pučen, e spremnost te phenas „još na džanas“ thaj o džanibe savo aver manuša šaj korkore te proverinen. Umesto bi proverime tvrdnje, sikavas o dokumenti, ko les pisarda, kana, thaj direktno izvori. Amare čhavenge das poštovanje prema amare purane manuša thaj sloboda te roden e dokazura.

4. SAR MAJ DUR TE RODAS?

Kana šunas jekh tvrdnja, pučas ko la phenel, pe savi osnova thaj kaj si o izvori. Uporedisaras nezavisne dokumentura, razlikuisaras e činjenice andar e tumačenja thaj proverisaras so još na džanas. Adale načinosa šaj maj dur te istražisaras amari čhib, istorija, stereotipura ande medije thaj odgovornost e javne predstavnikengiri.

IZVORURA PALA E DOKAZURA · DIREKTNE LINKURA

[1] UNICEF · Hakaja e čhavengere, člano 30
[2] Saveto Evropaće · Romani čhib ando sikljovibe
[3] Evropsko komisija · Roma equality, inclusion and participation
[4–5] FRA · Roma Survey 2021 / 2024
[8] Saveto Evropaće · Strategija 2026–2030

E linkura sikaven e dokumentura; na dokazuin korkore svaka tvrdnja.

Pe agor amare istraživibnasko na trubul sa te paćas isto. Važno si te sikljovas te razmišljisaras korkore, te poštuisaras e manušen save averčhane paćan, thaj te potkrepisaras amare tvrdnje e izvorenca save šaj te proverisaras. Adava si e vrednost savi ROMA VOICE kamel te del: džanibe savo svako šaj te proveril, a na čačipe savo neko trubul te prihvatil bi pučibnasko.

ROMA VOICE EUROPEAN ROMA MEDIA NETWORK